

**ВІДГУК
ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА**

**доктора юридичних наук, професора
Дешко Людмили Миколаївни**

на дисертацію Ландовського Ярослава Еміловича на тему:

«Конституційні засади автономії

**Підкарпатської Русі (1919-1938 рр.)», поданої на здобуття наукового
ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.02 –
конституційне право; муніципальне право**

Актуальність теми дослідження. Попри конституційне проголошення України правовою державою (відповідно до ст. 1 Конституції, «Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава»), правники добре розуміють, що наведене конституційне положення значною мірою є не стільки констатацією певного існуючого і реального політико-правового стану, скільки лише визначенням тієї загальної мети, до якої повинна рухатися у своєму розвитку як держава Україна, так і українське суспільство.

Реалії вітчизняного конституціоналізму на перехідному етапі його розвитку дають підстави для роздумів. Вчені констатують і низький рівень конституційної свідомості та культури, і проблеми із забезпеченням стабільності конституційного ладу, і проблеми досягнення консенсусу щодо втілення положень Конституції в життя, і той факт, що поточне законодавство так і не приведенне у відповідність до положень Основного Закону. Ці чинники свідчать про кризові явища конституційної доктрини, які пов'язані насамперед із розумінням природи конституціоналізму в Україні.

Відтак на порядку денному є потреба у проведенні наукових досліджень, які б синтезували самобутні українські правові і державотворчі традиції, загальноцивілізаційні досягнення європейського співтовариства у сфері ідей і практики забезпечення прав і свобод людини, конституціоналізму, панування права, розбудови громадянського суспільства.

Утворення Карпато-Української держави – результат багаторічної діяльності українських патріотичних сил у всіх сферах суспільно-політичного життя. Однак не можемо не вказати, що короткочасне існування автономного, а згодом самостійного Закарпаття (Підкарпатська Русь, Карпатська Україна) співпало з гострою політичною кризою в Центральній Європі, яка мала місце напередодні Другої світової війни. Закономірно, що міжнародний фактор робив

свій відбиток на суспільно-політичні процеси, які відбувалися в Європі взагалі, Чехословаччині та Закарпатті – складовій її частині, зокрема.

Незважаючи на складність тогочасної міжнародної обстановки, Закарпаття вибороло автономні права й будувало свою державність у союзі з чехами і словаками. З'ясування цих, та деяких інших проблем, об'єктивне і всебічне вивчення місця і ролі автономії Підкарпатської Русі в контексті центральноєвропейської політичної кризи напередодні Другої світової війни заслуговує спеціального дослідження.

Віддаючи належне авторам змістовних праць з історії Закарпаття, необхідно констатувати, що з'явилася величезна кількість публікацій, які не тільки грішать фактичними помилками, а й заполітизованістю, що нерідко призводить до спотворення загального історико-правового процесу і місця в ньому Підкарпатської Русі. Уперше введені до наукового обігу документи дозволяють по-новому дивитися на події піввікової давності, радикально переосмислити попередні оцінки, повернути із забуття десятки імен.

Вивчення змісту дисертаційної роботи, автореферату та наукових праць Ландовського Я.Е. дає підстави дійти висновку не лише про актуальність обраної теми та достатній ступінь обґрунтованості й достовірності наукових положень і висновків, що виносяться на захист, але й про проведення дисертантом глибокого аналізу питань, пов'язаних із дослідженням теоретико-методологічних засад та генези наукової думки про конституційно-правовий статус Підкарпатської Русі.

Дисертант цілком вірно визначив метою дисертаційної роботи – конституційно-правовий аналіз правових аспектів, форм та моделі розвитку автономії Підкарпатської Русі (1918-1939 рр.). Досягненню такої мети сприяло вирішення завдань, які в основному коректно ставить перед собою здобувач.

Об'єкт і предмет дисертаційного дослідження визначені відповідно до обраної теми. Цілісність, логічність та системність дисертаційного дослідження певним чином відбивається у структурі дисертації, у якій простежується логічний розвиток теми від загальних питань теорії взаємовідносин держави та її окремих автономних одиниць, теорії конституційно-правового закріплення автономії адміністративно-територіальних одиниць, аналізу сутності, поняття, змісту, форми реалізації державно-правових засад автономії Підкарпатської Русі у складі Чехословаччини.

Достовірність одержаних у дисертаційній роботі результатів зумовлена методологічною основою дослідження, яку складають як загально так і приватнонаукові, а також і спеціальні методи та прийоми. Варто зазначити, що зважене використання дисертантом наукових методів і прийомів дозволило комплексно дослідити предмет дослідження, а також виробити рекомендації та пропозиції, що постають обґрунтованими, а отже і цікавими як з наукової, так і

практичної точки зору.

Досліджувані проблеми викладені обґрунтовано, послідовно та логічно. Обґрунтованість дисертаційного дослідження Ландовського Ярослава Еміловича також підтверджується широким використанням наукових джерел, зокрема монографічних робіт, наукових статей відомих вчених в сфері історії держави і права, конституційного права України, теорії держави та права, державного права зарубіжних країн. Дослідження та розробка обраної проблематики має не тільки науково-пізнавальний характер, а й конкретне практичне значення для обґрунтування подальшого вдосконалення конституційно-правового регулювання державно-церковних відносин в Україні.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертаційна робота є комплексним дослідженням як теоретичних, так і практичних проблем конституційно-правового закріплення автономії Підкарпатської Русі у складі Чехословаччини. Загалом, дисертантом сформульовано авторське бачення понятійного апарату, що вказує на певну відмінність від раніше відомих досліджень.

Практичне значення одержаних результатів автор пояснює через їх використання у науково-дослідній, законотворчій, правозастосовній сферах та освітньому процесі.

Особистий внесок дисертанта полягає у тому, що викладені у дисертації загальнотеоретичні положення та узагальнення, сформульовані висновки та пропозиції отримані на підставі особистих досліджень у результаті опрацювання та аналізу доктринальних джерел, а також нормативної бази із подальшим їх опублікуванням у якості наукових праць та апробацією під час конференцій міжнародного та національного рівня.

Дисертаційна робота Ландовського Ярослава Еміловича складається з вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел.

При цьому, у першому розділі дисертаційної роботи досліджується правові засади організації та діяльності цивільної адміністрації та військового управління на території Підкарпатській Русі. Автор характеризує механізм схвалення конституції Чехословаччини 1920 р. та вплив на еволюцію конституційно-правового статусу Підкарпатської Русі в складі республіки. Автор цілком вірно доходить висновку, що у громадянському суспільстві країн Європи та США початку 20-го століття домінуючими у публічній сфері тали суспільні, громадські інтереси. При цьому, виникнення ряду громадських об'єднань в цей час пов'язують із потребою встановлення стійких каналів зв'язку між багатоманітними структурованими групами інтересів і владними інститутами. В цей час основні інститути громадянського суспільства стали розглядати саме як підставу (базис) демократії в цілому, а демократія, як

перенесення властивого громадянському суспільству соціального плюралізму на рівень держави в особі її органів.

У другому розділі дисертаційного дослідження, автором з'ясовано правові засади організації та діяльності цивільної адміністрації та військового управління на території Підкарпатській Русі; вивчається питання схвалення конституції Чехословаччини 1920 р. та еволюція конституційно-правового статусу Підкарпатської Русі в складі республіки. Тут, зокрема, автором з'ясовано, що конституційно-правовий статус Підкарпатської Русі був визначений Конституцією Чехословацької Республіки від 29 лютого 1920 р. Відповідно до основного закону, Підкарпатська Русь де-юре отримала автономію на умовах Малого Сен-Жерменського мирного договору від 10 жовтня 1918 р. Окрім того, новостворений конституційний акт заклав всі підвалини для реалізації механізму вільного розвитку національних, релігійних меншин, їхніх мов. Одним із перших у цьому ряду перебували русини (українці) Закарпаття. Проте, де-факто, схвалення конституції Чехословацької республіки не тільки не привело до виконання владою ЧСР її міжнародного зобов'язання щодо надання східній провінції, Підкарпатській Русі, автономії згідно постанов мирного Малого Сен-Жерменського договору, але фактично її віддалило на невизначений час. Чехословацька влада, поступаючи згідно своїм централістським намірам і планам, не виявила найменшого бажання навіть приступити формування автономних структур на Підкарпатській Русі.

У третьому розділі дисертаційного дослідження, автором вивчається роль та місце політичних партій у формуванні системи адміністративного управління на Підкарпатській Русі; автор звертає увагу на правові засади організації та діяльності крайової адміністрації Підкарпатської Русі. З правової точки зору досліджується політична криза Версальської системи в Європі та її вплив на державно-правове становище Підкарпатської Русі. Установлено, що не зважаючи на бурхливе становлення та розвиток політичних партій Підкарпатської Русі, наявність ряду важливих питань статусу регіону в їх програмних документах (майже всі мали автономістські вимоги у своїй програмі), невирішеною по факту, залишалась проблема державно-правового статусу Підкарпатської Русі, що з одного боку викликало невдоволення майже у всіх прошарках і національних групах спільноти, а з іншої стимулювало подальшу активність політичних партій, які майже всі мали автономістські вимоги у своїй програмі.

Завершується дисертаційне дослідження висновками, які в узагальненому вигляді відображають основний зміст роботи. Зміст висновків проведеного дослідження та наведені в них рекомендації дозволяють стверджувати, що дисертант досяг поставленої перед собою мети дослідження і виконав визначені завдання.

Основні положення і висновки проведеного дослідження відображені у п'яти наукових статтях, опублікованих у юридичних фахових виданнях України, в тому числі в іноземних виданнях та тезах доповідей, надрукованих в збірниках матеріалів науково-практичних конференцій. Наукові публікації автора дисертації з достатньою повнотою передають її зміст.

Дисертаційна робота Ландовського Ярослава Еміловича є завершеною та самостійною в частині науково-теоретичного дослідження проблем конституційно-правового закріплення автономії Підкарпатської Русі (1919-1938 рр.).

Запозичень тексту без посилань на джерела у дисертаційному дослідженні не виявлено. Автореферат і основні положення дисертації ідентичні за змістом.

Дискусійні положення та зауваження до дисертаційної роботи. Позитивно оцінюючи в цілому дисертаційне дослідження Ландовського Ярослава Еміловича «Конституційні засади автономії Підкарпатської Русі (1919-1938 рр.)», слід зазначити, що деякі положення є спірними, потребують додаткової аргументації при обговоренні під час публічного захисту, а також враховані автором у подальших наукових пошуках.

1. Хотілося б звернути увагу на досягнення правової доктрини з питання понятійно-категоріального апарату. На сьогодні існує чимала кількість конституційних термінів, які слугують для визначення поняття «автономія» та «суверенітет». Ці терміни є пропорційними до того розмаїття назв, яких вони набули впродовж тривалого процесу розвитку. Разом з тим, дослідник не достатньо аргументовано визначає, що включає у себе поняття “автономія” який його зміст, що говорить з цього приводу сучасна наукова вітчизняна та зарубіжна правова література.

2. Надання автономії Підкарпатській Русі було зумовлено передусім клопіткою діяльністю у міжвоєнний період національно-патріотичних сил регіону в усіх сферах громадського та політичного життя. Водночас на її суспільно-політичні процеси дуже впливав міжнародний чинник. Адже її нетривале існування збіглося з політичною кризою в Центрально-Східній Європі, ліквідацією Чехословаччини та окупацією. В той же час, автор дисертаційного дослідження не проводить аналогії щодо питань автономії окремих територій у досліджуваний період, що надавалися (могли надаватися) державами-сусідами (наприклад, тією ж Польшею).

3. Спірним, як на наш погляд, є твердження дисертанта, основні складові громадянського суспільства, що були закладені на початку 20-го століття, в подальшому виконали функцію «триггера» у поваленні комуністичного режиму в країнах Східної Європи. В той же час, вважає автор, причинами проблем, що виникли під час перехідного періоду до демократичної, соціальної та правової

держави, які можна було спостерігати в Чехословаччині, а також Україні, слід пов'язувати з історичною слабкістю наявного там громадянського суспільства.

4. Хотілося б звернути увагу на те, що вивчаючи питання автономії Підкарпатської Русі із застосуванням саме історико-правового методу, автор не пропонує власні підходи щодо структурування еволюції правового статусу Підкарпатської Русі з 1919 по 1938 рр. Так, наприклад, такі вчені як М. Вегеш та М. Токар, лише до 1919 року виділяють принаймні три етапи: 1) автономія Закарпаття у складі Угорщини, відповідно до закону «Руська Крайна» від 26 грудня 1918 р., № 10; 2) воз'єднання краю з Українською Народною Республікою на підставі рішення Всекарпатських Народних зборів від 21 січня 1919 р.; 3) автономія у складі Чехословацької Республіки.

5. При викладі фактичного матеріалу в роботі, автор досить часто захоплюється цитуванням. Значна частина рецензованої нами роботи – це аналіз історичного матеріалу. Варто було більше звернути увагу на саме правові джерела.

Підводячи підсумок слід зазначити, що окремі зауваження, що висловлені до дисертаційного дослідження мають дискусійний характер, суттєво не впливають на загальний позитивний характер роботи, рівень наукової новизни, теоретичну та практичну цінність. Відповіді дисертанта на сформульовані зауваження можуть слугувати предметом оцінки обґрунтованості положень дослідження. Загалом дисертаційне дослідження має самостійний та завершений характер, містить наукові положення, які можуть слугувати удосконаленню теоретичних та практичних проблем свободи совісті.

В И С Н О В О К

Дисертаційна робота Ландовського Ярослава Еміловича на тему «Конституційні засади автономії Підкарпатської Русі (1919-1938 рр.)», подана на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право є завершеною монографічною працею, в якій отримані науково обґрунтовані результати, що вирішують наукове завдання – дослідження теоретичних та практичних проблем конституційно-правового статусу державно-правових відносин між Чехословаччиною та Підкарпатською Руссю у 1919-1938 рр. з метою удосконалення чинного законодавства України.

Дисертаційне дослідження відповідає науковій спеціальності 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право та вимогам пунктів «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року, а його автор – **Ландовський Ярослав Емілович** заслуговує присудження наукового ступеня кандидата

юридичних наук за спеціальністю 12.00.02 – конституційне право;
муніципальне право.

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук, професор
Дешко Людмила Миколаївна